

QÜESTIONS ACTUALS

El llegat del papa Francesc

Juan Vicente Boo¹

El llegat del papa Francesc està unit a la seva personalitat i a la seva acció pastoral. Va ser anomenat el “Papa de la misericòrdia”, el “Papa de l’alegria” i el “Papa de la tendresa”. Va treballar amb tenacitat per erradicar la corrupció financera al Vaticà, també amb la prevenció dels abusos sexuals de menors i el càstig a culpables i encobridors i en la reforma de la cúria vaticana.

Des de les seves primeres paraules al balcó de la basílica de Sant Pere, el papa Lleó XIV va deixar clar al món que seguiria les grans línies del papa Francesc, enumerades en dies successius en la seva homilia als cardenals a la Capella Sixtina i la seva trobada de treball posterior amb tot el col·legi cardenalici.

En realitat, Francesc havia seguit els grans rumbos marcats per sant Joan Pau II i Benet XVI, sobretot en l’aplicació del Concili Vaticà II i a fer front als grans problemes del nostre temps. El seu extens llegat és matèria per a historiadors, però val la pena subratllar-ne els aspectes més personals.

El canvi imposat per Francesc va ser sobretot de ritme i d’estil, centrat en el seu exemple visible en cadascun dels temes. Per cridar l’atenció sobre el drama dels refugiats els va anar a saludar a l’illa de Lampedusa en un primer viatge apostòlic que ningú no havia previst.

Va ser igualment ràpid i decisiu en emprendre el primer dels seus “treballs d’Hèrcules”: posar ordre a les finances i l’organització de la Cúria vaticana. Quan es va saber que l’abordaria, diversos cardenals i canonistes es van presentar voluntaris per formar part de la típica comissió. Francesc, en canvi, va optar per una solució professional que ja havia aplicat a Buenos Aires: va trucar a algunes de les millors consultores del món.

Ernst Young i KPMG van dur a terme l’auditoria de gairebé 300 organismes del Vaticà o que en depenen, i van harmonitzar els sistemes comptables. McKinsey International va estudiar a fons la petita galàxia de mitjans de comunicació desconnectats per preparar la manera de coordinar-los i unificar-los en el que acabarien sent el dicasteri de Comunicació i l’organisme multimèdia Vatican News.

Alhora, Promontory International, especialitzada en combatre el rentat de diners i el finançament il·legal, va emprendre una enèrgica neteja de clients tòxics al banc del Vaticà (IOR). Els que van quedar amb negocis lícits però

aprofitaven l'IOR per a evasió fiscal van acabar anant-se'n a partir del 2016, quan el banc va començar a enviar al ministeri d'Hisenda italià informes de beneficis de capital de comptacorrentistes amb domicili fiscal a Itàlia.

Els escàndols financers del banc del Vaticà, un continu degoteig des de la fallida fraudulenta del Banc Ambrosià el 1982, van desaparèixer del tot. Avui ja ningú no parla de l'IOR, ja que opera amb normalitat.

Va resultar més costós erradicar la corrupció econòmica a la secretaria d'Estat, descoberta durant un registre de la Gendarmeria Vaticana a l'octubre del 2019, pròleg d'un llarg procés al Tribunal del Vaticà que acabaria el 2023 amb la condemna a penes de cinc a set anys de presó a sis dels acusats, inclòs el cardenal Angelo Becciu, que va presentar un recurs d'apel·lació que començarà a ser examinat el proper mes de setembre.

Francesc va desplegar encara més energia i al llarg de més temps en el segon dels seus “treballs d'Hèrcules”: la prevenció dels abusos sexuals de menors i el càstig a culpables i encobridors. La Pontificia Comissió de Protecció de Menors, anunciada el 2013 i creada poc després, va ser la primera de les peces a què seguirien importants canvis legislatius fins arribar a “Vox estis lux mundi” el 2019, passant per la primera “cimera” de presidents de conferències episcopals de tot el món per abordar frontalment i explícitament aquest problema.

Francesc era valent en l'aspecte personal (va renunciar als vehicles blindats i va fer viatges a països perillosos com la República Centreafricana o el Sudan del Sud, per citar-ne només dos), però també era valent a l'hora de despertar la consciència dels seus col·laboradors una mica aburguesats convidant-los amb força, en un vigorós discurs de desembre de 2014, a superar “les quinze malalties de la Cúria vaticana”. Amb tenacitat i durant anys va continuar duent a terme, pas a pas, la reforma de la Cúria fins a culminar-la amb la constitució *Praedicate evangelium* el 2022 en una línia d'evangelització i servei no només al Papa sinó també als bisbes.

Al marge d'aquestes tres grans tasques en terrenys espinosos —la corrupció econòmica, els abusos de menors i la reforma de la Cúria— el seu llegat inclou el perfil vigorós, els trets essencials del qual van ser explorats en tres llibres, l'anomenada “trilogia espanyola”, en la primera fase del seu pontificat. Eren *El Papa de la misericòrdia*, de Javier Martínez Brocal, a qui van seguir *El Papa de la alegria*, de qui escriu això, i *El Papa de la ternura*, d'Eva Fernández, els vaticanistes de l'agència televisiva Rome Reports, el diari ABC i la cadena COPE, respectivament.

En una meravellosa coherència entre les paraules i les obres, el papa Francesc va deixar clar de seguida, amb detalls individuals cap a milers de persones, que era un mestre de l'amistat i de la lleialtat.

Li agradava repetir que Déu és “proximitat, misericòrdia i tendresa” però, sobretot, ho mostrava amb els fets. La seva proximitat es manifestava en milers de cartes breus i trucades telefòniques. Era la persona del Vaticà que tenia més amics i que estava més pendent d’aniversaris, malalties o qualsevol altre problema.

La seva misericòrdia era palesa a l’hora d’acostar-se a persones allunyades, que ni tan sols l’esperaven, com les recluses i reclusos de les presons als quals rentava els peus cada Dijous Sant fins a l’últim de la seva vida, en què li va impedir la rigidesa corporal, tot i que es va acostar a la presó romana de Regina Coeli per saludar-los i disculpar-se per no poder fer-ho. Durant anys solia rebre els divendres a primera hora de la tarda víctimes d’abusos sexuals de menors o altres canallades que deixen cicatrius profundes al cos i a l’ànima.

La seva tendresa saltava a la vista en els petons i carícies a desenes de milers de nens, malalts i gent gran a països dels cinc continents. Un primer senyal fort va ser la seva visita a la residència Seràfic, a Assís, el 4 d’octubre del 2013 per saludar nens malalts i acaronar, un a un a les seves lliteres, dotzenes de discapacitats profunds, la majoria dels quals no podien ni tan sols reconèixer-lo.

Era commovedor veure’l en els esmorzars i dinars amb pobres i persones sense casa, per als quals va instal·lar dutxes en un lloc discret després de la columnata de Bernini, a les quals van seguir serveis de perruqueria i ambulatori mèdic allà al costat. En una ocasió va encarregar una visita als Museus Vaticans “per a ells sols” el dia de descans del personal, sense la riuada de visitants, i els va esperar a la Capella Sixtina per mostrar-los-hi ell mateix.

Amb la mateixa desimboltura pronunciava un discurs davant el Congrés dels Estats Units –primícia en la història dels Papes– o es manejava davant els poderosos del món per animar-los a fer el bé. Després de tractar personalment amb Barack Obama i Raúl Castro va aconseguir que els Estats Units i Cuba restablissin el 2014 les relacions diplomàtiques trencades el 1961. Els dos presidents ho van anunciar simultàniament el 17 de desembre, el dia de l’aniversari del Papa, per mostrar agraïment.

Poc abans, al juny, havia aconseguit un gest inèdit d’amistat entre Israel i Palestina un mes després de la visita als dos països. El primer ministre Shimon Peres i el president de l’Autoritat Nacional Palestina, Mahmoud Abbas, van plantar junts una olivera als Jardins Vaticans en una trobada de pregària de les tres religions en què també va participar Bartomeu I, el patriarca ecumènic de Constantinoble.

Va desplegar el mateix esforç a favor de la reconciliació nacional a Colòmbia o el final de la guerra civil al Sudan del Sud, amb gestos inèdits com

organitzar al Vaticà, juntament amb el líder de la Comunió Anglicana, Justin Welby, un retir espiritual per als caps dels dos bàndols i besar-los els peus a tots dos com a súplica extrema.

Sovint treballava en projectes de reconciliació de manera molt discreta i utilitzant múltiples canals al marge dels oficials. Així va aconseguir, per exemple, celebrar una trobada a l'aeroport de l'Havana el 2016 amb el patriarca ortodox rus Ciril, la primera entre els líders de les dues esglésies des del cisma del 1054. Malauradament, la guerra d'Ucraïna i el comportament de Ciril com a “escolà de Putin”, van congelar el procés d'acostament.

Són gestos que formen part del seu llegat, com la carta als bisbes de Xile a l'abril del 2018 després que els seus dos enviats haguessin descobert l'amplitud de l'encobriment dels abusos sexuals de menors: “En el que em toca, reconec i així vull que ho transmetin de manera fidel, que he incorregut en greus equivocacions per manca d'informació veraç i equilibrada”. Un mes després, els va convocar a tots a Roma, els va posar davant de la seva responsabilitat, i els 34 bisbes van presentar la dimissió.

Aquest “magisteri dels fets” l'exercia també celebrant cada dia la missa de les set del matí, amb una breu homilia per als convidats i el món sencer, mentre la salut els ho va permetre. O, durant la pitjor etapa de la pandèmia de coronavirus, pronunciant una homilia i impartint la benedicció a una plaça de Sant Pere totalment deserta en un acte de pregària seguit en directe per milions d'espectadors a tot el món.

De mica en mica, però a ritme creixent, Francesc va anar nomenant cada vegada més dones per a alts càrrecs al Vaticà, inclosa la “número dos” del Sínode, Nathalie Becquart, la primera dona amb vot pel seu càrrec en aquest organisme, avançada del que serien les 54 “mares sinodals” amb vot a l'Assemblea d'octubre de 2024.

En la mateixa línia, a les vicesecretàries i secretàries de dicasteris se sumarien, el 2025, la primera prefecta, Simona Brambilla, a Vida Consagrada, i la primera governadora de l'Estat del Vaticà, Raffaella Petrini.

Si al principi del pontificat va resultar pionera i revolucionària l'encíclica *Laudato si'* sobre la cura de la naturalesa creada, “casa comuna” de la humanitat, un altre pas de gegant en un front delicat seria, el 2019, el document sobre la fraternitat humana, signat a Abu Dhabi pel papa Francesc i Ahmed de la Al-Azhar, referent teològic de mil dos-cents milions de musulmans sunnites.

A banda del concepte de fraternitat, el document introdueix el principi de ciutadania i deixa enrere la discriminació jurídica creient infidel als països

de cultura islàmica. A la tardor d'aquell any, l'Assemblea General de les Nacions Unides aprovava pel vot unànime de 193 estats incorporar aquest document al patrimoni jurídic universal i celebrar anualment el Dia de la Fraternitat Humana en l'aniversari de la seva signatura.

Entre tants grans llegats del papa Francesc en destaca un que Lleó XIV va assumir com a tasca pròpia en el seu primer discurs al balcó de la basílica de Sant Pere: “Volem ser una Església sinodal, que camina i busca sempre la pau i la caritat, i estar a prop sobretot dels que pateixen”.

El llarg itinerari per superar l'“Església imperial” patrocinada per Constantí al segle IV —que continua vigent a Rússia—, i la pesada herència dels Estats Pontificis ha arribat al final ara que l'Església catòlica torna a l'estil del “camí sinodal” iniciat per Jesús als senders de Galilea, de Samaria o de Judea, deixebles desil·lusionats que no volia creure el testimoni de les dones sobre la Resurrecció.

El capítol dels viatges internacionals arriscats o esgotadors també forma part dels seus ensenyaments. Només cal recordar els esmentats a la República Centreafricana per posar fi a la situació de guerra quan aquest país no tenia ni exèrcit ni policia, un gest que repetiria anant al Sudan del Sud amb el primat de l'Església Anglicana. O el viatge a Myanmar i Bangladesh per frenar el genocidi dels rohingyes i demanar al món acollida als centenars de milers de refugiats. Per no parlar del periple més dur i llarg, a Indonèsia, Papua Nova Guinea, Timor Oriental i Singapur durant onze dies el setembre del 2024, quant tenia gairebé 88 anys i la seva salut es desplomava.

Naturalment, el seu llegat inclou meravelloses cartes apostòliques sobre sant Jeroni, Blaise Pascal o Teresa de Lisieux, per citar-ne només tres, o els seus sis documents de més abast: *L'alegria de l'Evangelí*, *L'alegria de l'amor*, *Laudato si'*, *Alegreu-vos i gaudiu*, *Fratelli tutti* i *Dilexit nos*.

Els que vam tenir la sort de seguir-lo dia a dia i de veure'l amb freqüència al Vaticà o en els viatges apostòlics vam conservar un altre llegat inesborrable: el seu afecte i el seu somriure.

¹ Ha estat corresponçal del diari *ABC* a Brussel·les, Hong Kong, Nova York i Roma al llarg de gairebé quaranta anys. Des de la seva arribada a Roma el 1998, testimoni quotidià dels darrers set anys de Joan Pau II, el pontificat de Benet XVI i els nou primers anys del papa Francesc fins al 2022. Ha acompanyat com a periodista aquests tres papes a bord del seu avió en 64 viatges internacionals. Ha estat també promotor i conseller delegat de l'agència televisiva internacional Rome Reports, especialitzada en el Vaticà. Premi ¡Bravo! de Premsa 2010, atorgat per la Conferència Episcopal Espanyola.